

Παιδαγωγική σκέψη και Σχολικές Βιβλιοθήκες

ΚΩΣΤΑΣ ΜΑΣΤΡΟΜΑΝΩΛΗΣ

Η παιδαγωγική ως επιστήμη είναι σχετικά νέα. Ο διαχωρισμός της από τη "μητέρα" φιλοσοφία τοποθετείται στο τέλος του 19ου αιώνα. Με την επιστημονική θεμελίωση της παιδαγωγικής, άρχισαν να εμφανίζονται πλήθος θεωριών γύρω από το φαινόμενο της αγωγής. Οι σημαντικότερες από τις θεωρίες αυτές θα αποτελέσουν το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα κινηθούμε στην προσπάθειά μας να τεκμηριώσουμε σε παιδαγωγική, ψυχολογική και κοινωνιολογική βάση τη σημαντική θέση της σχολικής βιβλιοθήκης στην εκπαιδευτική διαδικασία.

John Dewey

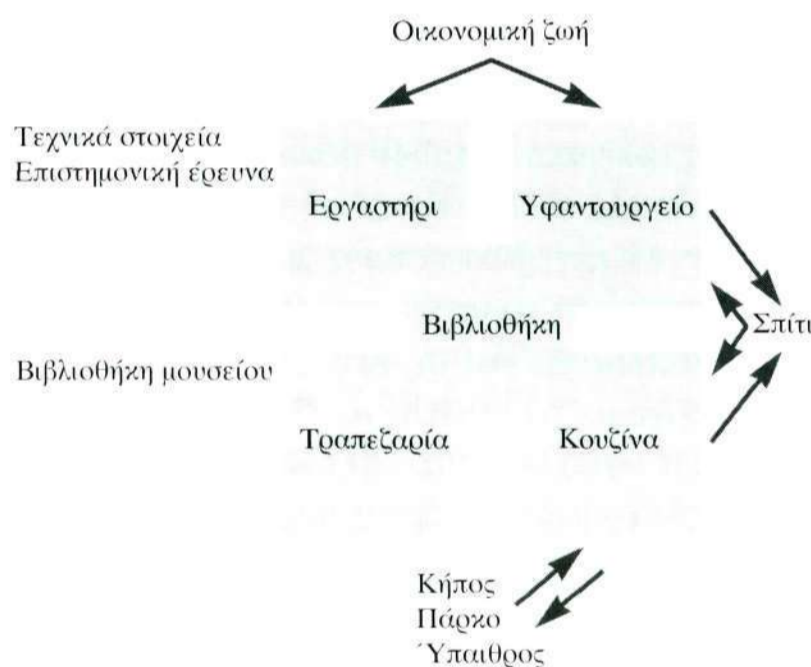
Η περιπλάνησή μας θα ξεκινήσει από τον εισηγητή του κινήματος της "Νέας Αγωγής" John Dewey, ο οποίος απορρίπτοντας την παραδοσιακή διδασκαλία προτείνει τη μάθηση μέσα από την πράξη (learning by doing). Η διδακτική μέθοδος του Dewey αποτελείται από τα παρακάτω βήματα.

- α) Διέγερση ενδιαφέροντος του μαθητή,
- β) Οριοθέτηση του πραγματικού προβλήματος,
- γ) Πληροφόρηση και παρατήρηση,
- δ) Υποθέσεις επίλυσης του προβλήματος και επεξεργασία στοιχείων και
- ε) Δοκιμασία των ενδεχομένων λύσεων.

Εστιάζοντας στο τρίτο στάδιο της μεθόδου, όπου ο μαθητής αναζητά την ήδη υπάρχουσα, σχετική με το ζήτημα που εξετάζει, πληροφόρηση οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι το βασικότερο ίσως γνωστικό εργαλείο που διαθέτει ο μαθητής είναι η βιβλιοθήκη.

Το παραπάνω συμπέρασμα δικαιώνε-

ται απολύτως αν δει κανείς το σχέδιο στο οποίο ο Dewey θέλησε να αποτυπώσει την ιδανική διάταξη των χώρων ενός σχολείου, το οποίο θα ακολουθούσε, βεβαίως, τις αρχές του. Στο κέντρο του κτιρίου βρίσκεται η βιβλιοθήκη, η οποία επικοινωνεί άμεσα με τα υπόλοιπα τέσσερα μέρη του, που βρίσκονται περιμετρικά, το εργαστήριο, το υφαντουργείο, την τραπεζαρία και την κουζίνα (σχ.1).

Edward Claparete

Ο Claparete συστηματοποιώντας τη θεωρητική του σκέψη, προχώρησε στη διαμόρφωση ενός διδακτικού μοντέλου. Το δεύτερο από τα στάδια του μοντέλου αυτού συνίσταται στην αντίδραση του μαθητή η οποία προκαλείται από τις γνωστικές του ανάγκες. Για την ικανοποίηση των αναγκών αυτών ο μαθητής πρέπει να συγκεντρώσει τις κατάλ-

ληλες πληροφορίες. Θα πρέπει λοιπόν να απευθυνθεί σε μια οργανωμένη συλλογή τεκμηρίων, σε μια βιβλιοθήκη.

Celestin Freinet

Εξετάζοντας τις αρχές της παιδαγωγικής του Freinet δεν μπορούμε παρά να σταθούμε στη δεύτερη και την τρίτη. Η δεύτερη κωδικοποιείται από τον όρο: "Εκτύπωση". Η δράση της εκτύπωσης περιλαμβάνει εκτός των άλλων και τη δημιουργία βιβλιοθήκης φτιαγμένης από τα παιδιά με καρτέλες για διάφορα θέματα της ζωής. Η τρίτη αρχή του σχολείου της δράσης αφορά στη συνεργασία των μαθητών με στόχο τη σύνταξη συλλογικών εργασιών.

Εξάλλου, σύμφωνα με το μοντέλο του Freinet, το εκπαιδευτικό υλικό είναι οργανωμένο σε διάφορα εργαστήρια. Ενα απ' αυτά φέρει το όνομα: Διεύρυνση, γνώσεις και συλλογή ντοκουμέντων.

Ολοκληρώνοντας την αναφορά μας στο σχολείο της δράσης και για να γίνει απολύτως σαφής η θέση του Freinet σχετικά με τη σχολική βιβλιοθήκη παραθέτουμε κάποιες από τις σκέψεις του. "*Αν δεν έχετε βιβλιοθήκη εργασίας, αν δεν έχετε πλούσια δελτιοθήκη που να επιτρέπει στους μαθητές να βρίσκουν γρήγορα τα ντοκουμέντα που αφορούν στα αντικείμενα για μελέτη, είναι περιττό να μπλεχτείτε με τα σύνολά μας*" (1).

Ανοιχτό σχολείο

Κύριοι εκπρόσωποι του κινήματος του "Ανοιχτού Σχολείου" είναι οι A. Adler, C. Rogers και R. Dreickurs. Βασικό χαρακτηριστικό του ελεύθερου σχολείου είναι η αποδυναμωμένη θέση του εκπαιδευτικού. Ο δάσκαλος είναι μία πηγή γνώσης και ενίσχυσης ανάμεσα σε άλλες. Η θεώρηση αυτή δίνει την ευκαιρία στο μαθητή να χρησιμοποιεί τις δυνατότητες και τις πηγές γνώσης που προσφέρει η κοινωνία. Από τα παραπάνω εξάγεται το συμπέρασμα ότι η "δύναμη" που αποσπάται από τον εκπαιδευτικό αυτόματα μεταφέρεται σε θεσμούς όπως η σχολική βιβλιοθήκη.

Alfred Adler

Η πεμπτουσία της θεωρίας του Adler εκφράζεται με τη μέθοδο της εξατομικευμένης διδασκαλίας, όπου ο μαθητής με ατομική προσπάθεια επιτυγχάνει την αυτοανάπτυξη, αυτογνωσία και αυτοεξέλιξή του. Σ' ένα παιδαγωγικό και διδακτικό περιβάλλον αυτού του τύπου ο μαθητής εργάζεται μόνος με την ενεργό παρακολούθηση του δασκάλου. Έτσι, ο αποτελεσματικότερος αρωγός του μαθητή στην ατομική του πορεία δε θα μπορούσε να είναι άλλος από τη σχολική βιβλιοθήκη.

Carl Rogers

Σε αντίθεση με τον Adler ο Rogers εστιάζει την προσοχή του στη λειτουργία και τη δυναμική της ομάδας. Οι προτάσεις του θεμελιωτή της κοινωνικής ψυχολογίας οδήγησαν στη διαμόρφωση του μοντέλου της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας.

Jean Piaget

Η μεγάλη συμβολή του Piaget στην επιστήμη έγκειται στη διατύπωση της θεωρίας για τα τέσσερα στάδια ανάπτυξης της νοημοσύνης του ανθρώπου. Με οδηγό λοιπόν τα χαρακτηριστικά των δύο τελευταίων περιόδων, οι οποίες συμπίπτουν χρονικά με τη σχολική ζωή, θα προσπαθήσουμε να καταδείξουμε τη θετική συμβολή που θα μπορούσε να έχει η σχολική βιβλιοθήκη στην πορεία ωρίμανσης του ατόμου.

Κατά την περίοδο των 7-11 χρόνων η σκέψη των παιδιών είναι συγκεκριμένη, η άμεση εμπειρία είναι αναντικατάσταση στη φάση αυτή. Στο πλαίσιο μιας εκπαιδευτικής πρακτικής που λάμβανε την παραπάνω αρχή σοβαρά υπ' όψη της, ο ρόλος της σχολικής βιβλιοθήκης θα ήταν σημαντικός. Ιδίως αν ειδωθεί ως ένας χώρος συγκέντρωσης και λειτουργικής σύνθεσης κάθε είδους υλικού και τεκμηρίου που θα ανταποκρινόταν στα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες των παιδιών.

Όταν ο μαθητής ξεπεράσει το όριο των 11 χρόνων, τότε η νοημοσύνη του αρχίζει να ομοιάζει όλο και περισσότερο με εκείνη

του ενήλικου. Με άλλα λόγια βρίσκεται στο στάδιο της αφαιρετικής σκέψης. Στη φάση αυτή ο μαθητής μπορεί να χρησιμοποιεί χωρίς κανέναν περιορισμό το σύνολο του υλικού και των υπηρεσιών μιας βιβλιοθήκης. Πράγμα απολύτως απαραίτητο για την ψυχογενετική θεωρία του Piaget, η οποία "αποδίδει έναν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στη δραστηριότητα του υποκειμένου υπογραμμίζοντας ταυτόχρονα ότι η δραστηριότητα αυτή δεν ασκείται στο κενό και ότι υπάρχει ένας συνεχής διάλογος μεταξύ υποκειμένου (μαθητής) και αντικειμένου (γνώση)" (2).

Βασική αρχή της μεθόδου αυτής είναι η "ενεργός συμμετοχή των μαθητών στη μαθησιακή διαδικασία με τρόπο φυσικό και αβίαστο" (3).

Σύμφωνα με τους θιασώτες της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας, ο παραπάνω στόχος μπορεί να επιτευχθεί μόνο σε σχολικές τάξεις όπου οι μαθητές ερωτούν, εξηγούν, σχολιάζουν, επικοινωνούν, ανταλλάσσουν απόψεις και πληροφορίες, υποστηρίζουν και ελέγχουν την ακρίβεια των στοιχείων, υποθέτουν, ερευνούν, πειραματίζονται και τέλος καταλήγουν σε τεκμηριωμένες απόψεις, λύσεις και προτάσεις.

Επίσης, ο δάσκαλος που υιοθετεί αυτό το διδακτικό μοντέλο ανάμεσα στα άλλα που πρέπει να διευθετήσει είναι και η επιλογή των πηγών πληροφόρησης (βιβλία, χάρτες, σχεδιαγράμματα κ.λ.π.) που θα χρησιμοποιήσουν οι μαθητές, κατά την εκπαιδευτική διαδικασία.

Απαραίτητη, λοιπόν, προϋπόθεση για τον εκπαιδευτικό, αλλά και το μαθητή που θέλει να δρα ομαδοσυνεργατικά είναι η χρήση μιας σωστά οργανωμένης σχολικής συλλογής.

Paulo Freire (Ριζοσπαστική παιδαγωγική)

Ο Freire περιγράφοντας τις διδακτικές μεθόδους που κυριαρχούν στο παραδοσιακό σχολείο τις χαρακτηρίζει ως "τραπεζικές". Κι αυτό γιατί η παραδοσιακή διδασκαλία δεν είναι τίποτε άλλο από μια "κατάθεση" γνώσης από τη μεριά του δασκάλου, την οποία οι μαθητές δέχονται παθητικά, με

αποτέλεσμα να μην προβληματίζονται, να μη σκέφτονται και να μην καλλιεργούν την κρίση τους. Για την ανατροπή της πραγματικότητας αυτής ο Freire προτείνει την "προβληματίζουσα" μέθοδο. Σύμφωνα μ' αυτήν ο δάσκαλος παρουσιάζει το υλικό στους μαθητές και στη συνέχεια μαζί τους δημιουργεί τις συνθήκες στις οποίες η γνώση μέσα από κοινή έρευνα και προβληματισμό περνά στην αληθινή γνώση.

Η παιδαγωγική πρόταση του Freire για να πάρει σάρκα και οστά έχει, νομίζουμε, άμεση ανάγκη από τις υπηρεσίες μιας σχολικής βιβλιοθήκης. Εκεί οι μαθητές μπορούν να δραστηριοποιηθούν ενεργητικά, να διενεργήσουν έρευνες, να αναπτύξουν κριτικό πνεύμα, αλλά και να συνηθίσουν να λειτουργούν σ' ένα ελεύθερο περιβάλλον.

Παιδαγωγική της αυτοδιαχείρισης

Η παιδαγωγική της αυτοδιαχείρισης αμφισβητεί ουσιαστικά την αναγκαιότητα ύπαρξης του σχολικού θεσμού με τη μορφή και το περιεχόμενο που όλοι το έχουμε γνωρίσει. Ο Αποστόλης Ανδρέου δίνοντας το στίγμα της εν λόγω θεωρίας αναφέρει: "Αποτελεί για όλους εμάς κοινή παραδοχή ότι δεν μπορούμε να φανταστούμε γνήσια αυτόνομους πολίτες αν δεν υπάρχει σεβασμός στην ελευθερία και στην αυτοδημιουργικότητα των παιδιών" (4).

Το σχολείο της αυτοδιαχείρισης υιοθετεί τη στρατηγική της "δημιουργίας" διότι στοχεύει στην αυτονομία του μαθητή, στην ανάπτυξη των πρωτοβουλιών του και στην ανταλλαγή εμπειριών και γνώσεων.

Στο επίπεδο της δομής η παιδαγωγική της αυτοδιαχείρισης αρνείται την ιδρυματική μορφή του σχολείου που το απομονώνει από την κοινωνία. Πρεσβεύει ότι δεν έχει κανένα λόγο ύπαρξης ο αυστηρός και ιεραρχικός χωρισμός κατά τάξεις με συγκεκριμένη χωροταξική και χωροχρονική λειτουργία.

Το σχολικό περιβάλλον που περιγράφει η θεωρία της αυτοδιαχείρισης είναι, χωρίς αμφιβολία, συμβατό με εκείνο των βιβλιοθηκών. Δε θα ήταν, λοιπόν, παρακινδυνευμένο αν διατυπώναμε την άποψη ότι το σχολείο θα μπορούσε να αρχίσει να μετα-

σχηματίζεται σ' ένα είδος βιβλιοθήκης, η οποία ενσωματώνει τις τελευταίες εξελίξεις τόσο στο χώρο της πληροφόρησης, όσο και στο χώρο της παιδαγωγικής.

Ivan Illich

Ο Illich κάνει ένα βήμα πέρα από τους εκπροσώπους του σχολείου της αυτοδιαχείρισης. Προτείνει την κατάργηση του σχολικού θεσμού. Απορρίπτει το σχολείο αλλά όχι την εκπαίδευση. Εντάσσει τον παιδαγωγικό προβληματισμό του σε μια ευρύτερη προβληματική που έχει ως αντικείμενο την πορεία της κοινωνικής εξέλιξης και την ανθρώπινη ύπαρξη στο πλαίσιο της εξέλιξης αυτής. Πιστεύει σε μια εκπαιδευτική επανάσταση που, ανάμεσα στα άλλα, θα υπηρετούσε *"την κατάργηση του ελέγχου ο οποίος ασκείται σήμερα από πρόσωπα και θεσμούς πάνω στην εκπαιδευτική αξία των πραγμάτων"* (5).

Στην κοινωνία χωρίς σχολεία ο μαθητής πρέπει να έχει εγγυημένη την ελευθερία του, χωρίς να εγγυάται στην κοινωνία τι είδους γνώση θα αποκτήσει και θα διατηρήσει. Στον κάθε άνθρωπο πρέπει να εξασφαλίζεται η κατ' ιδίαν μάθηση, με την ελπίδα ότι θα αναλάβει την ευθύνη να βοηθήσει άλλους να αναπτυχθούν κι αυτοί ως ανεξάρτητα άτομα.

Η φιλοσοφία της εκπαιδευτικής επανάστασης, αλλά και οι συνθήκες που πρέπει να ικανοποιεί η προσπάθεια αποσχολοποίησης της κοινωνίας, πιστεύουμε ότι κινούνται στο ίδιο μήκος κύματος με τις αρχές συγκρότησης και λειτουργίας των βιβλιοθηκών.

Μέσα απ' αυτή τη σύντομη περιπλάνηση στο χώρο των παιδαγωγικών θεωριών έγινε, νομίζουμε, σαφές ότι το σχολείο βρίσκεται υπό συνεχή αμφισβήτηση. Αποτελεί πεδίο συνεχών αλλαγών και καινοτομιών. Μερικές από τις αλλαγές που συντελούνται στα χρόνια μας φέρνουν στο προσκήνιο, χωρίς αμφιβολία, τις βιβλιοθήκες και τον ρόλο που μπορούν να παίξουν στην εκπαίδευση.

Συγκεκριμένα το σχολείο δεν έχει πια το μονοπώλιο της γνώσης, στον ίδιο χώρο δραστηριοποιούνται γονείς, συμμαθητές, αδέρφια και φίλοι, εκκλησίες, βιβλιοθήκες, μουσεία, εργοστάσια και μέσα μαζικής επικοινωνίας.

Η διεύρυνση και η καθολικότητα της εκπαίδευσης την αποδυναμώνει, αφού το κριτήριο διαφοροποίησης ανάμεσα στους μαθητές μετατοπίζεται στις γνώσεις που αποκτούν λόγω της συμμετοχής τους σε μορφωτικές διαδικασίες εκτός της σχολικής τάξης.

Επίσης ο ρόλος του εκπαιδευτικού αλλάζει. Οι περισσότεροι υιοθετώντας ενεργητικές μεθόδους χρησιμοποιούν τη νέα τεχνολογία (τηλεόραση, video, ηλεκτρονικούς υπολογιστές). Ταυτόχρονα μειώνεται το σχολικό πρόγραμμα και έτσι αυξάνεται ο χρόνος της μη καθοδηγούμενης μάθησης.

Εξάλλου ο Torsten Husen προχωρά σε κάποιες υποθέσεις για το μέλλον του σχολείου. Απ' αυτές παραθέτουμε αυτές που πιστεύουμε ότι προϋποθέτουν τη δυναμική παρουσία των βιβλιοθηκών:

- α) Η διάρκεια της παραδοσιακής φοίτησης στο σχολείο, με πλήρες ωράριο, θα μειωθεί, τόσο από άποψη του αριθμού των ετών, όσο και από την άποψη των ωρών διδασκαλίας.
- β) Θα υπάρξει στη διάθεση όλων ένα σύστημα δια βίου ή διαρκούς εκπαίδευσης.
- γ) Τα σχολεία θα μετατραπούν σε κέντρα μάθησης που θα εξυπηρετούν όλες τις γενιές με μια μεγάλη ποικιλία προγραμμάτων.

Εξετάζοντας τα σημαντικότερα ρεύματα της παιδαγωγικής σκέψης, διαπιστώνουμε ότι όλα επιφυλάσσουν ένα ρόλο μικρό ή μεγάλο στη σχολική βιβλιοθήκη. Όμως, τελειώνοντας, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η βιβλιοθήκη εκτός από ένα σημαντικό συστατικό στοιχείο κάθε εκπαιδευτικού συστήματος και οποιασδήποτε διδακτικής μεθόδου, αποτελεί τον καταλύτη στο μετασχηματισμό του σχολείου. Είναι χαρακτηριστικό το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε η Εθνική Επιτροπή για τη Μεταρρύθμιση της Μέσης Εκπαίδευσης των ΗΠΑ, η οποία προτείνει *"να γίνει η δημόσια βιβλιοθήκη η κεντρική πηγή για τη μη παραδοσιακή προσέγγιση στην εκπαίδευση"* (6).

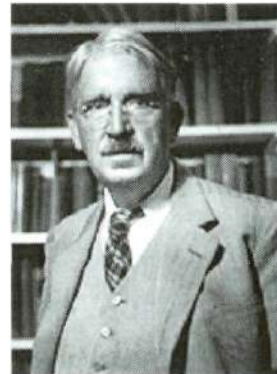
Ο Κώστας Μαστρομανώλης είναι εκπαιδευτικός - βιβλιοθηκονόμος.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. Celestin Freineit, *Το σχολείο του λαού*, Αθήνα, 1977, σ. 107-108.
2. Βλ. Ανδρούλα Χριστοφίδη-Ενρίκες, *Ο Πιαζέ και το σχολείο*, Αθήνα, 1997, σ. 69.
3. Βλ. Ηλίας Ματσάγγουρας, *Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία*, Αθήνα, 1995, σ. 14.
4. Βλ. Π. Παπακωνσταντίνου, *Παιδαγωγικές θεωρίες και εκπαιδευτική πράξη*, Αθήνα 1990, σ. 130.
5. Βλ. Ivan Illich, *Κοινωνία χωρίς σχολεία*, Αθήνα, 1976, σ. 135.
6. Βλ. Bernard Charlot, *Το σχολείο αλλάζει*, Αθήνα, 1992, σ. 25

Jean Piaget ➤

John Dewey ➤

Carl Rogers ➤

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- BRUBACHER, CALO, CHATEAU, *Οι μεγάλοι παιδαγωγοί*, Αθήνα, 1982.
- CHARLOT, Bernard, *Το σχολείο αλλάζει*, Αθήνα, 1992.
- DEWEY, John, *Το σχολείο που μ' αρέσει*, Αθήνα, 1982.
- FRENEIT, Celestin, *Το σχολείο του λαού*, Αθήνα, 1977.
- HUSEN, Torsten, *Η αμφισβήτηση του σχολείου*, Αθήνα, 1992.
- ILLICH, Ivan, *Κοινωνία χωρίς σχολεία*, Αθήνα, 1976.
- ILLICH, Ivan, *Μετά την κοινωνία χωρίς σχολεία τι;* Αθήνα.
- PIAGET, Jean, *Ψυχολογία και παιδαγωγική*, Αθήνα, 1979.
- REBLE, Albert, *Ιστορία της παιδαγωγικής*, Αθήνα, 1990.

- ΜΑΤΣΑΓΓΟΥΡΑΣ, Ηλίας, *Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία*, Αθήνα, 1995.
- ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, Π., *Παιδαγωγικές θεωρίες και εκπαιδευτική πράξη*, Αθήνα, 1990.
- ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ, Ι., *Εξελικτική ψυχολογία*, Αθήνα, 1985.
- ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗ-ΕΝΡΙΚΕΣ, Ανδρούλα, *Ο Πιαζέ και το σχολείο*, Αθήνα, 1997.

Paulo Freire ➤
Ivan Illich ▼

